

УДК 343.98

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1\(19\)-66-72](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1(19)-66-72)

Іванченко Елла Ігорівна,

студентка 2 курсу магістратури Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 61052, м. Харків, вул. Дмитрівська, б.28, кв. 86, тел.: +380505745059, e-mail: ella.ivanchenko2016@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2354-2091>

Журавель Неонілла Олександрівна,

студентка 2 курсу магістратури Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 36022, м. Полтава, вул. Богдана Хмельницького, б.34, кв.2 тел.: +380957833957, e-mail: neonilla.zguravel@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1265-2650>

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ГЕН ЗЛОЧИНЦЯ

Анотація. Розвиток медицини, біології, хімії та технологій протягом останніх двох століть зумовив великий прорив у сфері пізнання навколишнього середовища та особливостей будови людського організму. Наукові дослідження в анатомії та фізіології стали підґрунтям для розробки та проведення досліджень у різних сферах життєдіяльності людини, зокрема, у кримінології.

Розбудова соціальних та правових держав у світі передбачає необхідність у забезпеченні стабільності країни, захисті прав та інтересів держави та суспільства, дотримання основоположних свобод кожного індивіда, що безпосередньо пов'язане із заходами, що направлені на попередження та боротьбу зі злочинністю. Злочинність є однією з найбільших проблем у світі, що зумовило у XIX столітті виникнення та розвиток самостійної галузі науки – кримінології.

З метою ефективної протидії такому негативному явищу як злочинність важливим є вивчення її чинників. У науці існують дві протилежні точки зору щодо основоположних детермінант злочинності – біологічна та соціальна концепція. Прихильники соціального чинника зазначали, що проблеми злочинності виявляються у економічній та політичній нерівності людей в суспільстві та заперечували концепцію «природженого злочинця».

Стаття присвячується дослідженню біологічної концепції для пояснення злочинної поведінки, необхідності виокремлення біологічного чинника як окремого детермінанта злочинності. Авторами досліджуються наявні наукові напрацювання у сфері геному людини та здійснюється аналіз впливу генотипу на формування анти-соціальної поведінки особистості. У межах цієї теми було розглянуто різні підходи та результати проведених досліджень науковців про закономірності передання мутації генотипу та вплив цього явища на особливості поведінки цих осіб.

Ключові слова: особа злочинця, біологічний чинник злочинності, хромосомні аномалії, мутації генів, делінквентна поведінка.

Ivanchenko Ella Ihorivna,

2nd year master's student of the Institute of Prosecutor's Office and Criminal Justice of The Yaroslav Mudryi National Law University, 61052, Kharkiv, Dmitrivska street, 28, apt. 86, tel.: +380505745059, e-mail: ella.ivanchenko2016@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2354-2091>

Zhuravel Neonilla Oleksandrivna,

2nd year master's student of the Institute of Prosecutor's Office and Criminal Justice of The Yaroslav Mudryi National Law University, 36022, Poltava, Bohdana Hmel'nitskogo street, 34, apt. 2, tel.: +380957833957, e-mail: neonilla.zguravel@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1265-2650>

MODERN CONCEPTS OF CRIME: THE CRIME GENE

Abstract. The development of medicine, biology, chemistry and technology over the past two centuries has led to a major breakthrough in the field of knowledge of the environment and the structure of the human body. Scientific research in anatomy and physiology has become the basis for the development and conduct of research in various spheres of human life, in particular, in criminology.

The development of social and legal states in the world implies the need to ensure the stability of the country, protect the rights and interests of the state and society, respect for the fundamental freedoms of each individual, which is directly related to measures to prevent and combat crime.

Crime is one of the biggest problems in the world, which led in the XIX century to the emergence and development of an independent branch of science – criminology. In order to effectively combat such a negative phenomenon as crime, it is important to study its factors. In science, there are two opposing views on the fundamental determinants of crime – the biological and social concept. Proponents of the social factor noted that the problems of crime will be manifested in economic and political inequality of people in society and denied the concept of «born criminal».

The article is devoted to the study of the biological concept to explain criminal behavior, the need to isolate the biological factor as a separate determinant of crime. The authors study the existing scientific developments in the field of the human genome and analyze the influence of genotype on the formation of antisocial behavior of the individual. Within this topic, various approaches and results of research by scientists on the patterns of transmission of genotype mutations and the impact of this phenomenon on the behavior of these individuals were considered.

Key words: criminal identity, biological factor of crime, chromosomal abnormalities, gene mutations, delinquent behavior.

Постановка проблеми. «У людському суспільстві деякі з найгірших схильностей, що раптово, поза всякою видимою причиною, виявляються у членів родини, можливо, є поверненням до первісного стану, від якого ми відділені не так і багатьма поколіннями», – саме так висловився Чарльз Дарвін у своїй еволюційно-біологічній теорії розвитку видів. Ця теза нашою епохою роздуми про спадковість як один із факторів, що впливають на вчинки людини, в тому числі й протиправних.

Одним із найвідоміших науковців, який започаткував дослідження біологічного напрямку причин злочинності, є Ч. Ломброзо. У XIX столітті він розробив теорію «природженого злочинця», яка ґрунтувалася на великому емпіричному дослідженні осіб, які відбували покарання у в'язницях. Він стверджував, що за допомогою антропологічного методу вимірювання та інших фізіологічних характеристик людини можна встановити здатність особи вчиняти кримінальні правопорушення. Ці дослідження стали фундаментом для формування новітніх кримінологічних концепцій, зокрема, й нео-біологічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні багато дослідників всього світу намагаються знайти універсальний чинник, який зумовлює розвиток схильності людини до протиправних діянь, у тому числі й у її біологічній структурі. Певні дослідження у цьому напрямі здійснили такі вчені, як: Л. Белік, Ф. Гальтон, П. Джекобс, О. Джуза, Б. Елгер, А. Зінн, Й. Ланге, В. Легра, С. МакСвігган, Дж. Росс, Д. Тичина, Ф. Штумпфль та інші.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є аналіз попередніх наукових напрацювань та підходів щодо розуміння генетичного чинника злочинності, його ролі під час формування заходів запобігання злочинності і формулювання сучасного підходу до розуміння «гену злочинця» з урахуванням результатів проведених досліджень.

Виклад основного матеріалу. На початку XX століття Й. Ланге провів дослідження взаємозв'язку поведінки людини від генетичних факторів на однойцевих та різнояцевих близнюках. Експеримент показав, що у однойцевих близнюків в 7,5 разів частіше виявлялась взаємозалежність злочинної поведінки близнюків, аніж у різнояцевих [1]. Аналогічні дослідження через декілька років провів В. Легра. Його результати показали, що у 100% випадків однойцеві близнюки обидва виявилися злочинцями, а стосовно різнояцевих таких фактів не було зафіксовано. Ф. Штумпфль у 1936 р. опублікував свою роботу присвячену також дослідженню близнюків, за результатами якої було встановлено, що у 61% близнюків з однаковими генотипами спостерігалось парне вчинення злочинів і лише у 36% близнюків із різними генотипами [2]. Так, ці результати були підставою вважати, що генотип є значним важелем у формуванні злочинної поведінки і саме це вплинуло на запровадження кастрації та стерилізації як міри кримінальної свгеніки у Німеччині під час панування нацистської расової політики [3].

Однак не всі вчені підтримували нову концепцію, оскільки проведені дослідження не витримували критики з точки зору репрезентативності. Так,

Й. Ланге обстежив лише 30 пар близнюків, В. Легра – 9 пар, а Ф. Штумпфль – 37 пар. Перші ж спроби збільшити обсяг вибіркової сукупності дали негативний результат [4, с. 123].

У 50-х роках ХХ ст. дослідження генетичних факторів злочинності було зосереджено на хромосомах людини. Спадкова інформація закладена у ДНК кожної людини, які й утворюють хромосоми. Особлива увага вчених кримінологів зосереджена саме на мутаціях, які відбуваються у статевій парі хромосом. Жінкам притаманна пара хромосом – ХХ, а чоловікам – ХУ. Наявність 47 хромосоми У впливає на поведінку людини та ризик розвитку психічних розладів у неї. Так, науковці провели дослідження серед осіб різного віку та різного соціального статусу, у яких наявна зайва хромосома та встановили, що вони є більш імпульсивними та агресивними, мають проблеми з концентрацією уваги [5].

У 50-60 роках минулого століття такі особливості генетичних аномалій використовувались американськими криміналістами з метою ідентифікації правопорушників. З часом було висунута теорія про те, що особи з 47 хромосомами частіше вчиняють кримінально каране діяння аніж особи зі звичайним набором хромосом. П. Джекобс, з метою перевірки цієї гіпотези, провела аналіз серед шотландських ув'язнених та виявила, що кількість осіб з хромосомною аномалією значно більша, ніж серед законослухняних громадян. Однак, повторні дослідження цього явища у Західній Європі та США не підтвердили отриманих П. Джекобс результатів [6].

На початку 1990-х років було виявлено, що у чоловіків однієї голланд-

ської сім'ї високі показники агресивної та асоціальної злочинної поведінки. Науковцями проведено дослідження, зокрема, генетичне, за результатами якого було виявлено рідкісну мутацію, що призвела до повної відсутності ферменту моноаміноксидази А (далі – МАОА).

МАОА є ферментом зовнішньої мембрани мітохондрій, який відповідає за руйнування ключових нейромедіаторів, такі як серотонін, норадреналін і дофамін. Неактивний ген моноаміноксидази А зустрічається рідко, однак існують загальні варіанти гена з різною ефективністю транскрипції. Варіанти гена з низькою активністю моноаміноксидази (МАОА-Л) менш ефективні, а отже, призводять до вищої концентрації серотоніну в мозку, ніж більш ефективні високоактивні варіанти (МАОА-Н).

Перше дослідження генотипу МАОА-Л, було проведено в Новій Зеландії та встановлено, що наявність у генотипі людини МАОА-Л підвищувала ризик агресивної та антисоціальної поведінки у чоловіків європеїдної раси, але тільки тоді, коли вони піддавались жорсткому поводженню у дитинстві. Однак існує ряд судових прецедентів, де під час судових засідань суддями та присяжними було враховано наявність вказаного генної мутації як обставини, яка пом'якшувала покарання.

Справа *Mobley v. State* (1995) – це перша кримінальна справа, в якій сторона захисту стверджувала, що генотип МАОА-Л слід розглядати як пом'якшуючий фактор при застосуванні покарання. Судовий розгляд було проведено ще в той час, коли було не багато наукових даних про

вплив MAOA-L на злочинну поведінку особи. Генетичні докази вважалися надто новими для їх прийняття в суді. У результаті, суд відмовився призначати генетичне тестування або розглядати його відсутність у справі як підставу для повторного розгляду справи [7].

У справі *State v. Waldroup* (2011) чоловіку було пред'явлено звинувачення у вбивстві друга своєї дружини та замаху на вбивство дружини. Судом першої інстанції було визнано як доказ наданий судовим психіатром висновок, про наявність у обвинуваченого генотипу MAOA-L. Сторона захисту використала цей доказ та зазначила, що генетична вразливість обвинуваченого до імпульсивної агресії була причинним фактором злочинів [8]. В іншій справі: *State v. Yezzer* (2015) свідчення експерта щодо впливу генотипу MAOA-L на дії обвинуваченого були враховані лише судом апеляційної інстанції під час перегляду справи [9].

Під час слухання справи *State (Respondent) v. Driskill (Apelant)* (2014) [10] експерт дав свідчення про роль генетики у злочинній поведінці та повідомив, що настрій, поведінка та схильність до насильства є результатом поєднання генетики та навколишнього середовища. Крім того, психіатр засвідчив, що коли людина має і генотип MAOA-L, і історію жорстокого поводження у дитинстві, то їй важче контролювати емоції, обробляти інформацію та обдумувати речі, а тому у них «в 4,6 рази більше шансів вчинити насильницькі дії, ніж у тих, у кого генотип MAOA з низькою активністю» [11].

Докази наявності генотипу MAOA-L, виходячи з проаналізованої зарубіжної практики, не звільняють злочинця від кримінальної відповідальності. Проте, вони неодноразово визнавалися допустимими у серйозних кримінальних справах для пом'якшення моральної вини (*moral culpability*). Поняття моральної вини у кримінальному праві США близьке до поняття суб'єктивної сторони кримінального правопорушення в українському праві. Тому, у контексті вітчизняного законодавства йшлося б про кваліфікацію кримінально-протиправного діяння як скоєного з непрямым умислом, або б мало місце пом'якшення покарання.

Деякі вчені вважають, що дані про наявність генотипу MAOA-L у сукупності з даними про статеву і расово-популяційну приналежність злочинця та його життя й виховання в дитинстві необхідно враховувати як відомості про особистість винного, що мають значення для правильної кваліфікації злочину та індивідуалізації покарання, що застосовується до нього. Це дозволить, на їх думку, ефективніше використовувати наявні відомості. У разі, якщо винний є чоловіком-носієм генотипу MAOA-L, представником європеїдного типу та переніс жорстоке поводження в дитинстві, комплекс цих обставин, з позиції вказаних науковців, слід розцінювати як підставу для розгляду питання про кваліфікацію кримінального правопорушення як скоєного з непрямым умислом або у стані афекту. Властива таким особам імпульсна агресія, пов'язана з нервовою гіперчутливістю до емоційних стимулів, говорить про те, що:

1) кримінальне правопорушення на цьому ґрунті відбувається у вагомій частині випадків без прямого умислу;

2) афект у таких осіб може наступати від ширшого кола ситуацій, у тому числі пов'язаних з аморальною поведінкою потерпілого [11, с. 45].

Зрозуміло, слід враховувати й те, що доказовий ефект даного аргументу є обмеженим і не слід розцінювати запропоновану рекомендацію як абсолютну. Слід наголосити, що призначення покарання за тим чи іншим складом злочину має бути винесене з обов'язковим урахуванням усіх інших обставин справи.

Висновки. З огляду на вищевикладене, можна дійти висновку про те, що наявність мутацій у генах людини відіграє важливу роль у формуванні злочинної поведінки, однак лише при взаємодії з іншими чинниками: умовами життя, емоційним станом та вихованням.

Так, виявлення мутацій генотипу у ранньому віці дасть змогу скорегувати виховання особи, надати додаткову психологічну допомогу та вжити інших превентивних заходів для контролю агресії або шляхів її подолання.

Пропоновані ж нововведення дозволять як поліпшити якість кримінального судочинства під час вирішення питань кваліфікації кримінальних правопорушень, так і підготують відповідних фахівців до появи генетичних і біосоціальних доказів, позначивши як практичний сенс їх використання, так і етичні підстави, за якими таке використання буде проводиться. Зокрема, вказані дані особи можливо б було віднести до характеристики обвинуваченого, що дасть змогу винести саме індивідуалі-

зоване та справедливе покарання для конкретного злочинця. При цьому, запропоновані зміни виявляють нову проблему про необхідність регулювання питань використання біосоціальних даних про особу правопорушника у кримінальному судочинстві з урахуванням положень біоетики та забезпечення основних конституційних прав, а також правової політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lange Johannes. Verbrechen als Schicksal. Leipzig : G. Thieme, 1929. 96 p.
2. Stumfl F. Die Ursprunge des Verbrechens. Leipzig : G. Thieme, 1936. 24 p.
3. Дубінін Н.П., Карпець І.І., Кудрявцев В.М. Про природу антигромадських вчинків та шляхи їх попередження / – М: Політвидав, 1982. – 304 с.;
4. Иншаков С. М. Зарубежная криминология : учеб. пособие. Москва : Норма, ИНФРА-М, 1997. 383 с.
5. Ross, J. L., Roeltgen, D. P., Kushner, H., Zinn, A. R., Reiss, A., Bardsley, M. Z., McCauley, E., & Tartaglia, N. (2012). Behavioral and social phenotypes in boys with 47,XYY syndrome or 47,XXY Klinefelter syndrome. *Pediatrics*, 129 (4), 769–778. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0719>. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3356148/>
6. Белік Л. С. Психологічний портрет злочинця, крізь призму історичних досліджень. Ген злочинності. Криміналістика і судова експертиза. Випуск 63. С. 245 – 255
7. Судове рішення у справі «Моблі проти Штату», ухвалене 17.03.1995 URL: <https://law.justia.com/cases/georgia/supreme-court/1995/s94p1271-1.html>
8. Судове рішення у справі «Штат Теннессі проти Девіса Бредлі Волдроупа-молдшого» URL: <https://law.justia.com/cases/tennessee/court-of-criminal-appeals/2011/e2010-01906-cca-r3-cd.html>

9. Судове рішення у справі «Штат Нью-Мексико проти Ентоні Бласа Епеса» URL: <https://caselaw.findlaw.com/nm-court-of-appeals/1899388.html>

10. Судове рішення у справі «Штат Теннессі проти Роберта Лі Дріскелла» URL: <https://law.justia.com/cases/missouri/supreme-court/2015/sc93882.html>

11. МакСвігган С., Елгер Б. Криміналістичне використання поведінкової генетики в кримінальному провадженні: Випадок генотипу MAOA-L. Міжнародний журнал права та психіатрії, 2017. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5250535/>

REFERENCES:

1. Lange Johannes. (1929). *Verbrechen als Schicksal*. [Crime as fate] Leipzig: G. Thieme, 96 p. [in German]

2. Stumfl F.(1936). *Die Ursprunge des Verbrechens*. [The Origins of Crime] Leipzig : G. Thieme, 24 p.

3. Dubinin N.P., Karpets' I.I., Kudryavtsev V.M. (1982). *Pro pryrodu antyhromads'kykh vchynkiv ta shlyakhy yikh poperedzhennya*. [On the nature of anti-social actions and ways to prevent them]. Polityvdav – 304 p. [in Ukrainian].

4. Inshakov S. (1997). *Zarybezna kryminologiya* . [Foreign criminology]. Moskov: Norm, INFRA-M [in Russian].

5. Ross, J. L., Roeltgen, D. P., Kushner, H., Zinn, A. R., Reiss, A., Bardsley, M. Z., McCauley, E., & Tartaglia, N. (2012).

Behavioral and social phenotypes in boys with 47,XXY syndrome or 47,XXY Klinefelter syndrome. Pediatrics. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3356148/>

6. Byelik, L.S. (2016). *Psykholohichnyy portret zlochyntsy, kriz' pryzmu istorychnykh doslidzhen'*. *Hen zlochynnosti*. [Psychological portrait of a criminal through the prism of historical research. Crime gene.] *Kryminalistyka i sudova ekspertyza. Vypusk 63* . – Forensics and forensic science. Issue 63, p. 245- 255 [in Ukrainian].

7. Case “Moblely v. State” (Supreme Court of Georgia, March 17, 1995). Retrieved from: <https://law.justia.com/cases/georgia/supreme-court/1995/s94p1271-1.html>

8. Case “State v. Waldroup” (COURT OF CRIMINAL APPEALS OF TENNESSEAT KNOXVILLE, March 29, 2011) Retrieved from: <https://law.justia.com/cases/tennessee/court-of-criminal-appeals/2011/e2010-01906-cca-r3-cd.html>

9. Case “State v. Yopez” (Court of Appeals of New Mexico, July 24, 2018) Retrieved from: <https://caselaw.findlaw.com/nm-court-of-appeals/1899388.html>

10. Case “State (Respondent) v. Driskill (Apelant)” (Supreme Court of Missouri, March 31, 2015) Retrieved from: <https://law.justia.com/cases/missouri/supreme-court/2015/sc93882.html>

11. McSwiggan S., Elger B. (2017) The forensic use of behavioral genetics in criminal proceedings: Case of the MAOA-L genotype . *International Journal of Law and Psychiatry*. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5250535/>